

2020-02-07

Till Utredningen Framtidens socialtjänst

Utredningen Framtidens socialtjänst – professionen vs politiken

Vem är mest lämpad att fatta beslut i individärenden inom socialtjänsten?

Föreningen Sveriges socialchefer (FSS) har följt utredningen noga och är tack-samma över att ha fått träffa utredningen vid flera tillfällen för goda och meningsfulla diskussioner. FSS i egenskap av representanter för professionen har blivit lyssnade till i de flesta frågor. En fråga där det finns en tydlig uppfattning från föreningens sida har mot slutet av utredningen blivit en fråga som inte ska ingå i utredningens uppdrag, då den uttryckligen inte finns med i direktivet. Den handlar om politikerns beslutanderätt i enskilda ärenden, där professionens beslut överprövas.

Utredningen har regeringens uppdrag att bl.a. ”föreslå åtgärder som tydliggör professionens uppdrag, befogenhet och ansvar för att verksamheten bedrivs kunskapsbaserat samt säkerställer en evidens- och kunskapsbaserad socialtjänst i hela kedjan – vid förebyggande, utredning, utförande och uppföljning. I detta utgör uppföljning och säkerställande av effektiva insatser en viktig del.”

FSS har förstått att en stor del av utredningen handlar om att säkerställa att socialtjänsten i alla led är evidens- och kunskapsbaserad. Det är i detta sammanhang det blir svårt att förstå värdet av att bibehålla lekmäns (politikerns) beslutanderätt i komplexa och svåra enskilda ärenden. Det finns så vitt vi vet inte tankar om att lekmän ska fatta beslut inom andra områden; lokala politiker förväntas inte överpröva lärarens betygsättning, eller ifrågasätta behandlingar som sjuksköterskor eller läkare föreslår. Skola och hälso- och sjukvård ligger också inom offentlig verksamhet, det finns politiker som fattar beslut kring budgetfördelning, riktlinjer och andra ”vad-frågor”. De går däremot inte in i enskilda eleverns ärenden eller i patienters behandling. Inom socialtjänsten ser det annorlunda ut. Där kan professionens förslag till insats överprövas av lekmän.

Sedan slutet av 1950-talet har det reglerats i lag att politiker i form av lekmän står för individbesluten i socialtjänsten. Individbesluten uppfattades som så svåra att de varken kunde anförtros åt socialarbetarna eller till lokala politiker i sin roll som partipolitiker. Istället skulle detta ansvar läggas på de lokala politikerna i sin roll som *lekmän* – det vill säga kloka och förnuftiga medborgare. I stort har inget hänt med systemet de senaste 60 åren. Har politiker i form av lekmän förmågan och viljan att ansvara för besluten inom en evidensbaserad socialtjänst som vilar på vetenskap och beprövad erfarenhet? Evidensbaserad praktik innebär en medveten och systematisk användning av flera kunskapskällor för beslut om insatser, man ska använda den bästa tillgängliga kunskapen, den professionelles expertis samt brukarens situation, erfarenhet och önskemål. Arbetet är komplext och allt mer kunskapsintensivt, bara på området barn och unga har Socialstyrelsen 16 skrifter som rör området. Utöver det tillkommer en stor mängd systematiska forskningsöversikter, kartläggningar, rekommendationer och vägledning.

Danmark, Norge och Finland har alla reformerat sin lagstiftning de senaste 25 åren och beslut om frivilliga insatser tas nästan uteslutande av tjänstemän idag. Även när det gäller tvångsvård har lekmannainflytandet minskat, här har istället externa experter fått ökat inflytande på besluten. Att sträva efter att beslut ska vara rättssäkra har, i så väl Norge, Finland som Danmark, varit ett betydelsefullt argument för att förändra beslutsprocesser och beslutsorgan. Att minska, eller som i Finland helt frångå, inflytande från lekmän har setts som ett led i detta.

I utredningen Barn och ungas rätt vid tvångsvård (SOU 2015:71) görs bedömningen att rådande delegationsbestämmelser bör ses över utifrån ett ifrågasättande av lämpligheten och rimligheten i att en hel del centrala beslut fattas på politikernivå och att det dessutom råder delegationsförbud till tjänstemän i vissa frågor. Det förs fram argument för att politikerna som beslutsfattare generellt sett saknar möjlighet att avgöra konsekvenserna av ett beslut. De anses exempelvis inte kunna bedöma behovet av en tvångsvårdsinsats. Rådande organisering av beslutsfattandet anses också motverka en önskvärd professionalisering av socialtjänsten och därmed vara ett hinder för en utveckling där besluten grundas på vetenskap och beprövad erfarenhet. Dessutom förs det fram att i en organisation där politiker är beslutsfattare finns en risk för att beslut grundas på ekonomiska faktorer istället för på faktiska vårdbehov.

FSS menar:

- Politiker beslutar idag i individärenden vilket innebär att mycket av deras tid läggs på en liten andel av socialtjänstens totala arbete. Utifrån politikens uppdrag och ansvar att bl.a. företräda medborgarna, stå för visioner och mål m.m. anser FSS att politiken bör ägna sig åt övergripande strategiska frågor och inte använda tiden med frågor gällande enskilda individer.
- Det är viktigt med en tydlighet i ansvarsfördelningen mellan politik och profession. Tjänstemannaorganisationen och professionen behöver stärkas och dess kunskaper tas tillvara. Självklart måste det ske på ett rättssäkert sätt vilket kan styras genom delegation och professionell styrning och organisering gällande hur beslut i individärenden ska ske.
- Det är viktigt att professionens kunskap beaktas vilket kan ha en betydelse för framtida kompetensförsörjning och ge status i yrkesrollen såsom sker inom andra professioner som även de har som uppgift att göra komplexa och svåra bedömningar och fatta beslut.
- Barnrättsperspektivet i komplexa ärende behöver alltid hanteras av professionen för att trygga en rättssäker hantering.
- Det finns en medvetenhet hos professionen om att rättssäkerheten är viktig och att besluten måste kvalitetssäkras inom professionens organisation. Det är också fortsatt viktigt med rättsinstanser som bedömer rimligheten i insatser som sker mot någons vilja.

Landet består av 290 kommuner. Antal nämnder, eller utskott, som beslutar om insatser som går mot den enskildes vilja är betydligt flera, då större kommuner har stadsdelsnämnder eller liknande. Det finns stora värden i att ha ett decentraliserat styre av socialtjänsten. Kunskaper om ortens förutsättningar, behov och utveckling samt goda kontakter mellan ledande politiker och kommunens medborgare är värdefulla. Beslut om budget, prioriteringar och generella satsningar som man vill åstadkomma är politiska frågor, så kallade ”vad-frågor”. FSS menar att den grundsynen på styrning av socialtjänsten är bra och viktigt att behålla.

När det handlar om beslut i enskilda fall finns andra dimensioner. Framförallt infinner sig krav på hög juridisk kompetens, men även kompetens som handlar om behandlingsmetoder. Vilka effekter ger åtgärderna? Vilken evidens finns för att åtgärden är positiv för den enskilde? Vad är direkt kontraproduktivt? Det är kompetens som professionen ska besitta. Rättssäkerhetsfrågan är mycket viktig. Det är viktigt att det är professionen som styr och organiserar hela beslutsprocessen, från bedömning till beslut i de för den enskilde så stora, viktiga, och livsavgörande frågor.

FSS önskar att översynen tar rättssäkerhetsaspekten som utgångspunkt för resonemang och eventuella förändringar i delegationsmöjligheter. FSS önskar också att utredningen föreslår en särskild utredning kring frågan om vem som är mest lämpad att fatta beslut i individärenden inom socialtjänsten. Detta för att på riktigt ”tydliggöra professionens uppdrag, befogenhet och ansvar för att verksamheten bedrivs kunskapsbaserat samt säkerställer en evidens- och kunskapsbaserad socialtjänst i hela kedjan”.

För Föreningen Sveriges socialchefer

Monica Persson, ordförande

Föreningen Sveriges socialchefer är en partipolitiskt obunden förening som verkar för utveckling av den svenska välfärdsmodellen. Vi arrangerar årligen den socialpolitiska konferensen Socialcheferdagarna. Läs mer på socialchefer.se och socialcheferdagarna.se